

خواهران بهشتی

مریم ابوطالبی⁰

چکیده

در این مقاله به شرح حال و ویژگی ها و فضایل اخلاقی چهار بانوی متقدم در اسلام و ایمان، که از خواص اهل بیت رسول الله (صلی الله علیه وآله) بودند، پرداخته شده است: اسماء بنت عمیس همسر جعفر بن ابی طالب (جعفر طیار)، ام الفضل همسر عموی پیامبر (صلی الله علیه وآله)، سلمی همسر حمزه سیدالشهداء، و میمونه همسر رسول خدا (صلی الله علیه وآله) که همه از يك مادر متولد شده بودند و پیامبر (صلی الله علیه وآله) در مورد آن ها فرمود: «خداوند خواهران مؤمن اهل بهشت را رحمت کند.»

مقدمه

اندک زمانی پس از آنکه جامعه آلوده به شرك و کفر جاهلی از ظلمت رهایی یافت و خورشید اسلام در جزیره العرب طلوع کرد و دختران نیز مانند سایر افراد شانس زنده ماندن و زیستن یافتند، فضل الهی بر آن قرار گرفت که این موجود (زن) نیز با ارزش های والای انسانی و آرمان خواه و با عقل و اندیشه برتر، در کنار دیگران روزگار سپری کند. در این میان، بانوان شایسته ای در صحنه پدیدار گشتند که فقط به خاطر دارا بودن ارزش ها و معیارهای دینی در عمق وجودشان، از نزدیک ترین افراد خاندان اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) شمرده شدند و پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) با استفاده از علم غیب الهی، پیش بینی ها و آینده نگری هایی در مورد آنان کردند و مقام آنان را فراتر و بالاتر از دیگر زنان برشمردند. آنان افراد دنیوی نبودند، بلکه زنان بهشتی بودند. آری، در خانواده ای که معیار تربیت، اخلاق اسلامی و ارزش های معنوی باشد، کمتر از این نیز نمی توان انتظار داشت، آن هم در کنار رسول خدا.

آفرین و مرحبا بر مادری که چنین دخترانی تربیت نمود که رسول خدا (صلی الله علیه وآله) در مورد آنان فرمود: «رَحِمَ اللهُ الْأَخَوَاتِ مِنَ اهلِ الْجَنَّةِ...»! به راستی، چقدر زیباست و شاید باورکردنش کمی مشکل! اما يك مادر مگر چگونه چهار دختر خود را پرورش داده بود که پیامبر هر کدام از آن ها را که ملاقات می کرد، می فرمود: «رَحِمَ اللهُ الْأَخَوَاتِ مِنَ اهلِ الْجَنَّةِ؟» سپس نام آن ها را می بردند: «اسماء بنت عمیس و کانت تحت جعفر بن ابی طالب، و سلمی بنت عمیس و کانت تحت حمزة، و میمونه بنت الحارث و کانت تحت النبی (صلی الله علیه وآله)، و أم الفضل بنت الحارث عند العباس.»⁰

این خواهران بهشتی که در ایمان و تقوا و عفت و پاک دامن، اطاعت از ولی امر و دیگر

معیارها و ارزش های معنوی، گوی سبقت از دیگران ربوده و به چنین مقام و منزلتی دست یافته بودند پیامبر بهشت را به آنان بشارت دادند و هر گاه یکی از آنان را ملاقات می کردند، نام سه خواهر دیگر را نیز ذکر می نمودند و از آنان به عنوان «اخوات المؤمنات» و یا «اخوات من اهل الجنة» نام می بردند؛ اسماء بنت عمیس همسر جعفر بن ابی طالب، سلمی بنت عمیس همسر حمزه، میمونه بنت حارث همسر رسول خدا (صلی الله علیه وآله)، و ام الفضل همسر عباس همگی از يك مادر بودند، و چه باسعادت مادری که پیامبر درباره فرزندان چنين می فرمود.

«بهشت زیر پای مادران است.» پس اگر بگوییم مادر باسعادت است که به فرموده پیامبر چهار دختر بهشتی پرورش داده است، در بهشت اعلیٰ علین با صلحا و ائمه اطهار (علیهم السلام) و رسول خدا (صلی الله علیه وآله) محشور خواهد شد، بیجا نگفته ایم.

1. اسماء بنت عمیس

وی از طایفه «ختعم» و مادرش هند، یعنی خوله دختر عوف بن زهیر بن حارث بن کنانه بود. او از زنان مجلله روزگار و مخدرات عالی قدر بود که در تشیع و ولایت اهل بیت (علیهم السلام) می درخشید و از سبقت جویان در ایمان و اسلام بود و پیش از آنکه رسول خدا (صلی الله علیه وآله) در مکه داخل «دار ارقم» شود، با آن حضرت بیعت کرد و اسلام آورد. اسماء با جعفر پسر ابوطالب — عموی گرامی پیامبر — ازدواج کرد و به همراه وی، به حبشه هجرت نمود و فرزندان او همگی در حبشه متولد شدند.

پس از بازگشت از حبشه در سال ششم هجرت، به همراه همسر و فرزندان به مدینه مراجعت نمود و عمر (خلیفه دوم) در آن هنگام که اسماء را مشاهده کرد، بالحن توهین آمیزی به او گفت: «ای حبشی! ما در هجرت، بر شما پیشی گرفتیم.» اسماء گفت: راست می گویی. به جان خودم قسم که شما در خدمت رسول خدا (صلی الله علیه وآله) بودید؛ گرسنه های شما را سیر می کرد و جاهلان شما را شرایع دین می آموخت، و ما در غربت و دور از وطن بودیم (تبلیغ دین می کردیم). سپس اسماء قسم یاد کرد که در دیدار با رسول خدا (صلی الله علیه وآله) این مطلب را یادآور خواهد شد. پس از شرف یابی نزد رسول خدا (صلی الله علیه وآله) گفتار عمر را به حضرت منتقل نمود. حضرت به او فرمودند: «مردم يك بار و شما دوبار هجرت کردید.» به سبب این گفتار، ایمان و ارادت قلبی اسماء به رسول خدا (صلی الله علیه وآله) مشخص می شود. سپس پیامبر، که از فتح «خیبر» سراسر وجودشان را شادی فراگرفته بود، فرمودند: «نمی دانم از کدام واقعه مسرور شوم: فتح خیبر یا آمدن جعفر؟»

پس از شهادت جعفر در سال هشتم هجرت، در جنگ «موتة»، اسماء با ابوبکر ازدواج

کرد و محمد بن ابی بکر — فرزند خوانده امیرالمؤمنین (علیه السلام) و از یاران خاص آن حضرت — که در صفا و خلوص ایمان و تقوا به مادرش اسماء شباهت داشت، متولد شد.

اسماء در مدینه، همواره برای فاطمه زهرا (علیها السلام) همچون مادری مهربان بود و حضرت وصیت هایش را هنگام بیماری به او فرمود و اسماء مطابق آنچه در حبشه دیده بود و بنا به درخواست آن بانوی گرامی، عماری (تابوتی) ساخت تا هنگام تشییع جنازه، حجم پیکر مبارکش ظاهر نشود و طبق وصیت آن حضرت در غسل بدن مطهر به حضرت علی (علیه السلام) کمک کرد.

او پیوسته در مقام دفاع از ولایت و اهل بیت (علیهم السلام) لحظه ای کوتاهی نکرد و در ایثار و از خودگذشتگی نسبت به ایشان، سر از پا نمی شناخت. اسماء به رغم آنکه همسر خلیفه اول بود و در خانه او زندگی می کرد، به مخالف با وی و دفاع از مقام ولایت پرداخت و در قضیه فدک، پس از رحلت رسول اکرم (صلی الله علیه وآله) از شهود فدک و از تکذیب کنندگان حدیث «نَحْنُ مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ لَا نُورَثُ، مَاتَرَكَاهُ صَدَقَةٌ» بود که ابوبکر، همسرش، شهادت او را نپذیرفت.

به حق می توان گفت: اسماء از خواص شیعیان حضرت علی و پیامبر اکرم و فاطمه زهرا (علیهم السلام) بود که در بسیاری از وقایع مهم زندگی و مسائل شخصی این خاندان، حضور مؤثر و نقش بسزایی ایفا کرد.

همچنین وی از شاهدان ماجرای ردّ شمس (طلوع مجدد خورشید) بود و خود او نقل کرده است: «دیدم که سر مبارک پیامبر در دامن حضرت علی (علیه السلام) بود و به خواب رفت. خورشید غروب کرد و حضرت علی (علیه السلام) نماز عصر نخوانده بود. وقت نماز عصر تمام شد که پیامبر بیدار گردیدند و هنگامی که از جریان آگاه شدند، فرمودند: بارخدا، علی (علیه السلام) در حال اطاعت تو و اطاعت رسولت بود، و دعا کرد که خورشید دوباره طلوع کند. به خدا قسم، دیدم که خورشیدی که غروب کرده بود، طلوع کرد و حضرت علی (علیه السلام) برخاست و نماز عصر را خواند. سپس خورشید غروب کرد.»

این بانوی بهشتی، پس از مرگ ابوبکر در سال سیزدهم، با امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) ازدواج کرد و یحیی از او متولد گردید.^(۱)

2. امّ الفضل (لبابه)

نامش لبابه است، اما به کنیه اش «امّ الفضل» معروف است. او دختر حارث بن حزن بن بجیر هلالیه و مادرش هند (خوله) بود. وی از برترین زنان زمان خویش بود.

امّ الفضل همسر عباس، عموی پیامبر، و اولین بانویی بود که پس از حضرت خدیجه (علیها السلام) در مکه اسلام آورد و پیامبر چندان ارادتی به او داشتند که بسیار به دیدارش می رفتند و در خانه اش خواب قیلوله می کردند. او زنی نجیب، مؤمن، پرهیزگار و عابد بود و دوشنبه و پنجشنبه هر هفته روزه می گرفت. وی فرزندان همچون عبدالله، فضل، سعد، عبیدالله، قثم و عبدالرحمن

تربیت کرد که از خواص امیرالمؤمنین بودند و در جنگ ها شرکت داشتند.

امّ الفضل اشعاری در حمایت از حضرت علی(علیه السلام) علیه معاویه سروده است. هنگام بیماری رسول خدا(صلی الله علیه وآله) که منجر به رحلت آن حضرت شد، امّ الفضل بسیار می گریست. وقتی حضرت علت گریه را پرسیدند، گفت: به خاطر دوری از شما و قطع ارتباط آسمان از ما و برای حال امت پس از شما گریه می کنم. حضرت فرمودند: «همانا پس از من مورد قهر و استضعاف قرار خواهید گرفت.»

این بانوی بهشتی، پیش از شوهرش، عباس، و در زمان خلافت عثمان، (خلیفه سوم)، دار فانی را وداع گفت و چون فوت عباس در سال 32 بوده، به یقین او پیش از سال 32 هجری دنیا را وداع گفته است.⁽¹⁾

3. سلمی بنت عمیس بن سعد بن حارث خثعمی خواهر پدري اسماء و مادرش خوله (هند) بود. وی با حمزه، عموی پیامبر، ازدواج کرد و ثمره این ازدواج دختری به نام امامه (فاطمه بنت حمزه) بود و پس از شهادت حمزه با شداد بن اسامه لیثی ازدواج کرد. پس از بعثت نبی گرامی(صلی الله علیه وآله) در اولین روزهای ظهور اسلام، به همراه خواهرش اسماء اسلام آورد و سعادت همسری مردی شجاع همچون حمزه سیدالشهداء را داشت. درخشندگی فضایل همسرش آشکارتر از آن است که در قلم بگنجد. او بهترین حامی و حافظ دین رسول خدا(صلی الله علیه وآله) بود و در راه حفاظت از دین و پیکار با مشرکان، در جنگ احد به شهادت رسید و چون سلمی از نبوغ شاعری و فصاحت و بلاغت بالایی برخوردار بود، در مدح و رثای همسرش اشعاری سرود.

او در زمره زنان پارسا، مؤمن، باتقوا و پرفضیلت زمان خویش و از نزدیکان اهل بیت (علیهم السلام) محسوب می شد و همچون خواهرش اسماء فضایل بسیاری داشت، اما اسماء نسبت به او شهرت بیشتری داشت. سلمی کسی است که در مراسم شب زفاف حضرت فاطمه زهرا(علیها السلام)، طبق وصیت مادرش حضرت خدیجه(علیها السلام) در کنار حضرت فاطمه(علیها السلام) حضور داشت و پیامبر برای دنیا و آخرت او دعا فرمود.

نکته مهمی که در این زمینه باید ذکر شود آن است که بنت عمیس که محدثان و راویان نام او را در مراسم عروسی حضرت زهرا(علیها السلام) ذکر کرده اند و آن را پسوند کلمه اسماء قرار داده اند، در مورد اسماء صحّت ندارد؛ زیرا هنگام ازدواج حضرت زهرا(علیها السلام) اسماء در حبشه (در هجرت اول) به سر می برد و از لحاظ تاریخی دقیقاً معلوم است که او در مدینه حضور نداشته و در سال ششم به مدینه بازگشته، اما ازدواج حضرت فاطمه(علیها السلام) پیش از سال ششم هجری بوده است. بنابراین، بنت عمیس مزبور، که مورخان ذکر کرده اند، کسی جز سلمی، نمی تواند باشد، اما چون اسماء از او مشهورتر بوده، به اشتباه به نام او ثبت شده است.⁽¹⁾

4. میمونه بنت حارث بن حزن عامری وی با امّ الفضل، همسر عباس، از يك پدر بودند و مادر آنان خوله (هند) بود. نام او برّه بود و

رسول خدا (صلی الله علیه وآله) آن را به میمونه تغییر داد. او زمان جاهلیت همسر مسعود بن عمرو ثقفی و پس از او همسر حویطب بن عبدالعزی بود که پس از مرگ او در سال هفتم هجری، هنگام عمره قضا، در محلی به نام «سرف» (بین مکه و مدینه) با مهریه پانصد درهم توسط عباس، عموی پیامبر، به ازدواج آن حضرت درآمد و او خود را به پیامبر بخشید؛ یعنی بدون مهریه و صداق، خویش را به همسری رسول خدا (صلی الله علیه وآله) درآورد. او آخرین همسر پیامبر بود که از دنیا رفت و وفات او در سن 81 سالگی در سال 61 هجری در زمان خلافت یزید بن معاویه بود. محل وفات او نیز در همان مکان ازدواجش (سرف) بود و خواهرزاده اش، ابن عباس، بر او نماز گزارد و وارد قبرش شد.

وی از محبان حضرت علی (علیه السلام) و دوستدار اهل بیت پیامبر (علیهم السلام) و امامت بود. او به نقل از پیامبر گفته بود: «کسی که با حضرت علی (علیه السلام) دشمنی کند و ولایت و دوستی او را رها نماید و دشمنان او را دوست بدارد، از آتش و شدت سوزش شعله و حرارت آن نجات نیابد.»

میمونه گفت: «کسی را نمی شناسم که دوستدار علی (علیه السلام) باشد، جز تعدادی اندک.» پیامبر فرمود: «تعداد کم مؤمنان بسیار است. چه کسانی از ایشان را می شناسی؟» میمونه گفت: «اباذر و مقداد و سلمان را می شناسم و آموخته ام که علی (علیه السلام) را به دوستی شما دوست بدارم.» پیامبر فرمود: «راست گفتی، خداوند ایمان قلب تو را مورد امتحان قرار داده است.» این گفتار رسول خدا (صلی الله علیه وآله) در مورد همسرش، میمونه، نشانه توفیق و اعتماد اوست؛ زیرا کسی که خداوند ایمان قلبی اش را امتحان کرده، ثقه و عادل است. همچنین در مقام اطاعت از ولی امر و ولای اهل بیت (علیهم السلام) میمونه به افراد توصیه می کرد: به خاطر گرفتار نشدن به فتنه زمانه، با حضرت علی (علیه السلام) بیعت کنید و از صف او جدا نشوید؛ زیرا هر که با او باشد، به خدا قسم هرگز گم راه نخواهد شد. میمونه به عنوان یکی از خواهران اهل بیست که پیامبر مژده بهشت به آنان داده بودند و نیز به عنوان همسر رسول خدا (صلی الله علیه وآله)، در زمره راویان حدیث پیامبر می باشد و احادیث زیادی از پیامبر نقل کرده است.^(۱)